

НАПАД НА АРИЉЕ 22. АВГУСТА

Једне августовоке вечери закуца неко сасвим тихо на прозор ообе, у којој сам спавао. Мајка се пробуди и скочи, и ја то учиних — па обоје пођосмо према прозору. Она ме у мраку напипа и гурнувши рече:

„Немој ое ти јављати. . . ја ћу, можда су Немци, отераће те или су ЛОПОИВИ“.

Опет неко јаче закуца. Она провири с краја прозора, мало застаде, загледа... па отвори. „Добро вече, немојте се плашити. ја сам, Војо, опанчар — знате, своји смо“.

„Бне, па што не кажеш, веоела ти мајка, да си то ти. Ја се уплашила. Знаш, како је, у ноћи може овако доћи, а поштову сад, рат је. Хајде, ући унутра“.

„Хвала, нећу, немам времена, журим ое. Ако је ту Видан нека изађе да му нешто кажем“.

Схватио сам. Изађох. Знам долази из чете. Сигурно, као и раније, ДНОСИ неку поруку. Упитасмо се па одосмо под трем код штале. Он упали батериску лампу па из цепа извади једну цедуљицу. Прочитах — писало је:

„Сутра, 21. VIII позови све другаве који имају оружје, нека у гоку ноћи буду на Клокочу. Они који имају оружје, а не могу из неких разлога доћи, нека га пошаљу па, ће им каоније бити враћено. Предстоји нам важна акција“ — Потпис, комесар ариљске чете, ЧолоВић.

Погледах поново да није још нешта написано. Не. Све је речено. Пођоше ми неки жмарци уз леђа — најежих се и неприметно задрхтах.

Из мрака дриближи ое још један наоружан човек. Био је то Мијајло — Јазо. — Иде заједно са Војом за сваки (случај, како он то каже. Сва тројица смо били у окојевској групи. И њега питам шта ли ће ово бити, шта ће нам толики наоружани људи. „Знаш, војна је тајна, претпостави“ — рече Јазо.

Одох да спавам, легох . . . Не могу, преврћем ое, размишљам „акција — оружја“.

Значи пуцаћемо на некога. На људе . . . И они ће на нас. Клаћемо ое бајонетима — биће мртвих с обе (стране, ко зна колико. Ариље оигурно, тамо оу жандарми, има их доста. Добро наору-

жани. Мрзим их — они су окупатороми плаћеници. Да, тако наМ је речеио, али што да ми пуцамо у њих и они у нас, а гошримо ИСИМ језиком — браћа смо. Они ће боље гађати пушком, то оу у служби научили. А ми необучени. . . Они ће више нас поубијаш . . . а мли њих — ко зна. . . Пуцаћу можда сутра. Видећу мртве људе, како ничице падају, крв људоку, рањене, мирис барута — ко на Ко001ву.

Па зашто узимати животе д(ругоме? И он има оца, мајку, децу, љубав, верује у нешта, нада ое бољем — срећи. И он има жи]вот. Да су Олни Немци — све би лако . . . Ако бих видео поред себе мртвог друга убијеног, онда би и ја некако лакше убијао другога. Али ако је тако, онда ће и они да свете своје и ето ти покоља — Кооово. Најбоље би било не пуцати на њих, или пуцати у вис, у цркву, у бога. Па шта? Ми с богом немамо ништа заједничко. Речено нам је давно на једном предавању у Лончаревића воденици. А шта онда ако они почну по нама, а ми као он'опље један поред другота. Мртви, и . . . онда . . . Наша је борба пропала.

А какви смо онда устаници и ја, наки борац, кад у првој борби ооућујем себе на смрт.

Можда неће бити тако. Има нае више, победићемо ми.

Страшно! У визији ми ое ове одсликава и чујем кркљање пушака, прасак бом'би, самртничке трзаје људи, јаук рањеника и јуришну дерњаву људи, којји ое хватају и кољу један другота — а ови истим језиком говоре. Негде сам и ја ту. У том хаосу рањен — превијам ое од боло<ва. Гледам мртве, хаос, неко ће доћи, зарити ми нож и онда готово — оде младост, оде све!

Да мли је негде да побегнем. . . Негде у непознато . . . Негде у себе; да ое оакријем да ме нико не види и ја никога,

Одједном! ми налетеше неке (силне миели, попут илинденског млаза јаке кише. Слише се у један поток. Тргох се. Ама с ким ја ово разговарам?

Тако сам ја целе ноћи водио борбу са самим; собом, док ниоам: ујутру устао-, подбулих очију од нееиаозања, узео пушку и отишао у оело да извршим Стевов задатак.

На планину Клокоч пристизали су наоружани људи у групама, излазили из шуме са свих страна. Скупљали се на самоме врху, иопод Паповића крушке. Около неко је страже поетавио, као у логору.

Има их доста и сви су под оружјем, из ових села има другова. Груписали оу се испод крушке и еедели заједно, комшија са комшијом, оело са Иселом. Били су слободнији са својима, Сви озбиљна лица, Нешто су причали један дуломе, тихо. Затледали своје карабине, гладили их рукама, чији је нови, ударали се по фишеклијама пуним муниције и ненгт махали главом.

Можда и они размишљају о томе где ли ћемо то ударити. Одавде се лепо види Ариље, близу је. Хвата се сутон, Наше

пашроле обилазе лотор. Једино је Ратко металац весео, смеје се и са његовим Крушчичанима, грли свакога, прилази и осталима, }^Гпознаје ое — пун шале. Као да га оад гледам, човек двадеоетих година, оредњег раста и полувојнички обучен. Велики пиштољ и пушка, црвено као крв шалче није мировало омо његовог врата. Увек би он један крај забацивао. Металоки радник из Крагујевца, комуниста заједно оа својим братом је дошао у своје село и огупио у Прву ариљоку чету. Освајао је друлове. Сакупи једну прупу, одмах седне међу њих, па почне пеому. Прихватили су и остали, почело се певати.

„Тишина дргови, близу смоГ озбиљно саопшти командир Ариљске чете Вујовић, а иза тога Данило Крцић објави да, треба вечерати оно што смо донели, а за сутра — видећемо.

Војска је спавала, ту, испод крушке, на ледини, како је ко могао, без покривача, Једино је дискретно свјетлукала по нека цигара. Има ту и пушача — има ту и: људи који не могу спајвати. . . Један је повривао својим капутом дечака који је поред њега безбрижно спавао на ледини.

Осећао сам ое сада елободнијим. Има нае доста и момака и војника. Ух, где удари ова војека, биће свашта!

Поноћ гје, Вујовић је раепоредио задњу стражу и патроле. Рече: „Ако неко наиђе на наш логор не пуштати га одмах да ое врати, доведите га одмах у штаб чете, ваља бити опјрезан“.

Заопах. . . цео логор самном.

Још ое исток није ни зацрвенео, Ратко је почео будити: „Хајде, друго!ви, устајте! Spreма се за покрет!“

Одмах омо били сви на ногама. Неко је донео воду, поче умивање, онда опасивање, затезање, брисање рооe са оружја, које је стајало у купама.

Данас је петак, 22. август. Пазарни дан, пијац у Ариљу. Леп августовски дан — ведро, пр-аво љето, како кажу сељаци. Година добро родила, свега има, лепо, зелено, све пупи, расте, зри; кукурузи као гора, пшенице доста. . . свега доета — као никад. Али шта вреди рат је — окупација — поробљени смо. Немци траже жито и стоку. Чудне су ове ратне године. Рађају боље него обично. Види се, пуно жена одлази на пијац. Почиње живот.

Пре неколико дана Немци су на пожешком пијацу обоили три човека. Висили су на телефонеким бандерама неколико дана, Народ се плашио и пунио ерибом. То су били симболи културе фашистичког поретка, Свима нама опомена да не треба чекати. Могу доћи на наш пијац, близу је.

Око 150 другова и једна другарица стало је у строј на Клокочу, опремно за покрет. Штаб чете нешто је разговарао мало даље од строја.

Командир приђе и комаидо^ва одсечно: мирно! Преброји нас све и рапортира комесару: „Батаљон је постројен и спреман за покрет“.

Комесар Чоловић озарена лица прими рапорт, па заједно приђоше на средину строја. Партизанским поздравом „Смрт фашизму“, стешуте песнице, комесар је почео свој говор. Његове речи уливале су анагу, а он као појава деловао је јуначки, неустрашиво, попут славних и легендарних устаника, Његове плаве очи обилазиле су око нас. На капи петокрака звезда, ове нас је видео и ми сви њета. Говорио је — отпрштике о-вако: „Ми смо, другови, овде сакупљени да, с пушком у рукама ослобађамо наш народ од окупатора и његових слугу. Од како постојимо као партизани наша чета је разоружала жандармориску станицу у Брекојву и спалила општинске архиве и војне спискове у већини општина среза ариљског. Овде окупатор неће имати уточишта... За који час ми крећемо у напад на Ариље. Тамо су жандарми. Верујем у наше снаге, у вас, другови! Данас ће Ариље бити ослобођено! Устајајте ври у овим крајевима Србије и Југославије. Будимо поносни што се налазимо у првим борбеним редовима устаника, ослободилаца нашег народа... Живела слобода!“ — завршио је свој ватрени говор.

Формирана је друга чета. Ђурђе Поповић је њен командир. — „Имамо сада две чете“ — рекао је Вујовић, одабирајући командни састав нове чете.

Даде ое команда: „на место вољно!“

— Који од другова омладинаца добро познаје Ариље? Двојица требају, нека се јаве! — рече (командир).

Издвојих ое заједно са Љубишом, званим „Чикириз“. И онако смо били добри другови и пријатељи. Насамом нас Стево издвоји и рече да одмах одемо до Ариље, нађемо друга Антовића, секретара комитета. „Нека испита тачно колико има жандарма и где су смештени. Да каже нашим људима да ће се напад извршити у 13 часова, За то време нека ое наши друшви не појављују у граду. Само што пре дођите, ми вае чекамо, будите опрезни!“ — саопшти нам и ми без оружја отпочамо низ брдо.

За кратко време били смо у Ариљу. Срећемо ое с људима и женама који иду на пијак. Доета овета у граду. Обузима ме неко чудно осећање... стрепим, хвата ме нека језа. Видим по кога жандарма у самом граду, пролази. Све мислим да у мене неко гледа... зна што сам ту... пријавиће ме. Жандарм Опалић опасан је противник комуниста и партизана. Пре неколико година гледао сам када је тукао неке ухваћене на једном састанку у Глуваћевој кући. Сад... видео оам га, Иде некуд ка цркви са оружјем. Ух... језа! Нешто ое у мени надима. Да ми је само што пре да стигнем до Падка, па да се вратим. Љубиша је изостао мало иза мене. Не идемо баш заједно — за сваки случај.

Нашли смо Пајка и иенричали му поруку. Рече нам да сачекамо у радионици, а он некуд оде. Остадомо сами нас два, „Нећемо ое враћати истим путем. ИдемО' преко Глишића чаира па он-

да право горе" — рекох ја. „Шта знаш на кога можеш натрапати". — „Што је боље, боље је, имаш право", сиожи ое „Чикириз".

Пајко стиже и рече: Око 40 стражара и меоне отраже има у Ариљу. Жандарми логорују у Соколоком дому. Њихове страже су пред црквом и око Дома. Ту оу ови на окупу. Треба радити брзо, поручите другу Стеву — саопштавао је Пако, пружајући уз то и једну цедуљу.

Ми отрчаемо на Клокоч са извештајем, Све је било спремно.

— Данило Кршић вођа је бомбашке групе — има 6 другоова. Они ће без пушака, еамо са бомбама и пиштољима, отићи право у град. Примаћи ће се саовим близу жандармериском логору и стражи. Тачно у 13 чаоова командир жандарма биће позват да положи оружје партизанима. Неприхватање нашег ултиматума — одмах бацати бомбе на њих и то ће бити знак за почетак напада — саопштавао је Чоловић.

Један по један бомбаш одлазили су на задатак.

Милосав Јевтовић кога смо звали Козица, добио је ручну сирену за узбуну. Показано му је како ое е њом рукује, па је пошат у ариљско гробље да у одређено време огласи час напада језшим урликањем ове сирене.

Прка чета нападаће правцем Вилиман — Рудине — ариљско гробље — Пискавице, са циљем упада у центар града и напада на жандармериски логор. Друга правцем Грдоввићи — пожешоки пут — Груда — Вашариште према цркви ка логору, на Дом. Драгачевци ће бити код Вироштака у заседи,

Све је распоређено. Ратко је делио муницију онима који нису имали довољно. Радобуђанке еашиле од неког тврдог материјала реденике. Подељени су овим друтојвима. Они су нам били као нека једнообразна војничка униформа. За кратко време ови смо били оа изукрштаним рједеницима пуним муниције преко преију.

Командири поетројише чете. Колоне почеше да се спуштају у борбеном растојању као ждралови. Свака иде на евој правац удара. Ја сам у Ђурђевој колони која иде низ Ступачки поток. Има кас доста, Само из мога села у колони је око 20 момака. Ту је и мој стриц Станко. На пролазу колону је поздравила баба Јулка, која се враћала из вароши: „Срећне вам пушке и срећан пут којим идете, ђецо моја". Пршшла је и пољубила овога унука, који се налазио у колони са нама. „Припази се" — вели она и кришом покрива очи крајем забрађене мараме.

Ја идем у ерединм колоне. Ту је најбоље. Прегазисмо реку Рзав у оделу. Прикрадамо ое кроз кукурузе. „Пола је један, скоро ће напад. .. тише и брже", рече командир и оде на чело колоне.

„Ево нас на друму! На десно, и пет метара одстојања!", нареди командир, а он ое поче пузати уз бандеру на којој су брујале телефоноке жице. Он ое ништа не плаши. Мирно он то ради — прави војник, неустрашив, а ето близу смо Ариља. Мучим се еа

самим шбом. Волео бих да сам као он. Али шта могу. . . телефонске жице су исечене.

„Пуните пушке и стрељачким стројем напред! У напад на Ариље! Не пуцати без утврђеног знака, како је већ речено!" — нареди командир и крену напред испред средине строја.

Проломи бомба у Ариљу. . . па још једна. . . запрашташе пушке са свих страна. Поче борба, иуцамо сви. И ја пуцам. Значи нападамо. Газимо Рзав опет. . . Кључа као у казану. . . Не ооѣхам воду. Крв ми поче капати по грудима. Моја крв. . . Страшно. . . Сви јуримо, нико није рањен. Откуда ја само? . . . Не боли ме! Лакше ми је доста. Крв тече. Ама каква је то рана што ме боли? Не, нисам рањен, крв јесте моја. Тече из носа. . . Од страха еигурно? . . . Да ли ме неко гледа? Обазирем ое око себе. Пуцам и идем напред. Ови смо ка челу колоне. И ја еам. Нема средине — такав је стрељачки строј. Једино се може побећи, а шта онда? Зар ее аме погледати друговима у очи? Кукавице сви презиру. Кришом обрисах рукавом крв из носа и земљом замазах мрље по лрудима да ое не би видело, па још брже јурних напред.

Пукло ми је нешто пред очима. Не плашим се више, није ме више страх. Није ово Кооово. . . нико није мртав, а пуца се дое-та. Жандарми дају енажан отпор из црквене порте. Имају добар заклон. Пуцамо сви у цравцу цркве. Неко је викнуо „ура" и онда смо полетели сви у град. Киша куршума звиждала је изнад наших хлава. . . али за час били омо пред црквеном портном, и ја сам бјио скоро међу првима. Жавдарми су почели бацати оружје преко гвоздене отраде црквене порте. Избацивали оу као лимун жуте карабине. Унутра се није могло, врата су била заклопљена, капија гвоздена, ограда виоока. Мора /ое журити. . . Немци могу доћи сваки час.

Био сам сав орећан и усхићен победом. Ооѣhao сам се победник, некакав дух самопоуздања и уверења да сам и ја, ето, ратник — јунак. Али то треба још неко да види.

Пред Општином видех Стева. Био је нешто забринут. и љут. Каже да нам је потинуо друг Бошко Савовић и оде негде. Упадох у апотеку, тамо беше поп Лука „Где оу кључеви од порте?" — упитих строго. „Ту су код мене", — рече па испод мантије извади свежањ кључева и пружи ми их. Узех и истерах попа напоље пред ообом. Окупи ое око попа доста бораца. Ови су га псо!вали што је жандарме закључао.

Неко је откључао врата од порте где су жандарми стајали без оружја. Радобуђани их почеше тући. Ту је и Тодор жандарм — јуви оу ту.

Стево загледа у групу преплашених жандарма. Одједанпут двојицу извоји и викну: „Опет сте ту окупаторске слуге!" Шта смо ое раније договорили? Шта еам вам рекао кад смо вас разоружали у Брешву? Да идете овојим кућама, ако нећете са нама.

А в м опет узели оружје да убијате наше другове. Нећете више кишга!" — Трже пиштољ и обојицу уби ту на лицу места. И мени сад би право.

„Заробљенике поетројите" — неко је 'рекао. Раду је поверепо да заробљене причува док су оетали отишли на друге послове. Жандарми су стајали погнуте главе.

Одох у чаршију закинђурен карабином. У себи мислим. Сад нешто више вредим него обично. Људе које орећем и жене, еви ме поздрављају са пуно поштовања, а ја победнички по мало уображени војник идем својим послом еамо службено. Запаљена је општинска и полицијска архива, гори. Гори стара Југоелавија. . . гори окупација. Разбијамо прозоре, апсане и полиције. Баоонетом избуших начелникову лимузину. Радило ое брзо. Војни матер!ијал је одмах слат за Радобуђу.

Пред Милошевића дућаном спазих старога Рака Томића. ГГричало се да је ноеилац некаквих великих одликовања из прког светског рата. Задњих година стално бекрија по кафанама. Таска, прича о старој ратној слави, а увече пијан туче овоју жену Мару и њено дерање чује ое из Вигошта у Ариље. Једном сам га увече срео, певао је неку љотићевску песму чији рефрен отприлике гласи: „Бој бије Љотић Димитрије", занамтио сам. Љотићевци су наши противници, можда је и стари Рако њихов човек, оетио сам се сад и тог момента. Оедо је он на клупи наслоњен брадом на овој кљунасти штап, загледао се нешто у земљу и дубоко, рекло би се, нешто размишљао. Приђох, гурнух га изненада руком у раме и штап омаче испред браде. Окочи Рако, поздрави ме војнички, па, као да рапортира, рече: „Бој не бије Љотић Димитрије, сто му громова, већ бој бије орце од јунака, еунце ти пољубим!" Са поштовањем он изговори осе речи, као да се правдао за оно раније, а из очију му је севао неки поное. Поздрави смо ое и ја одох у чету.

Пред Вељовића кућом било нас је двадесетак. Неко готово панично повика: „Бво Немаца', тенкови!" — и поче да бежм. Завладала општа узбуна. Неко бежи, а неко хвата заклон и чека. Раде је остао да чува жандарме. Они иокористише овај метеж и почеше бежати, онако распојаеани, кроз кукуруз. Настаде пуцњава за њима.

„Не пуцајте другови, не бојте се! Немци не могу овамо, доле је наша заседа!", рече Стево. У том тренутку нека лимузииа је улазила у град. Огево је мирно заустави. Запрети нешто директору Лисанског рудника и пропусти га да прође за Ивањицу.

Неарећним случајем у оном метежу око жандарма тешко је рањен Раде, па је на путу за болницу подлегао.

Ми јоу изгубили Два друга, а жандарми су имали трм мртва и неколи!ко рањених. Пред вече се повуко^смо из Ариље за Вигоште, на Баре. Сељаци су спзремили добру вечеру. Опет омо отишли на ноље задатке,

Видан АЋИМОВИЋ